

Energifattigdom i Norge - et kort notat

De rekordhøye strømprisene har gjort at energifattigdom har fått oppmerksomhet i Norge. Energifattigdom rammer de som ikke har råd til å varme opp boligen sin eller av andre årsaker - som helse, trekkfull bolig - ikke klarer å dekke grunnleggende behov som oppvarming

Et [studie av energifattigdom i norske husholdninger](#) avdekket at energifattige husholdninger må gjøre radikale livsstilsendringer når strømprisene øker. Mange opplever at strømregningene spiser opp, opp mot 20% av inntekten deres. På tross av høye regninger, så er de fleste informantene nødt til å fryse og sulte seg gjennom vinteren for å få råd til å betale strømregningen. Flere av deltakerne i studiet var beboere i kommunale boliger i Oslo.

I dette notatet vil jeg gå gjennom hvilke konsekvenser energifattigdom har på folks hverdag, at trekkfulle boliger er en viktig årsak til energifattigdom, grupper som er spesielt utsatt, grupper som er spesielt sårbare på leiemarkedet og til gjennomgå både gode og noen dårlige tiltak mot energifattigdom.

Hvilke konsekvenser har energifattigdom for folks hverdag?

Husholdninger som rammes av energifattigdom er nødt til å gjøre drastiske tiltak for å komme seg gjennom kalde vintre preget av høye strømpriser. Ofte har de ikke råd til å betale strømregningen, eller boligen er så dårlig isolert at den er både dyr og energikrevende å varme så det monner. De må velge mellom å fryse eller betale, eller mellom å spise mat eller varme boligen.

Disse husholdningene lever på strømprisens nåde og må spare der de kan. Ofte er de enkleste måtene å spare på de som er "gratis": Alt fra å ikke bruke elektrisitet til å ta på seg mer klær. De begrenser lys og oppvarming til et minimum, tar på seg yttertøy, legger seg tidligere, sover med husdyr eller drikke mye varm drikke for å holde varmen. I tillegg viser forskning at mange begrenser bruk av varmtvann og matlaging til et minimum.

På tross av at de begrenset strømforbruket sitt sterkt, så gjør både økende strømpriser at de opplever at strømregningene øker. De har ikke kontroll.

De drastiske sparetiltakene har kostnader knyttet til både helse og velvære. Ofte er sparingen preget av store psykologiske konsekvenser som angst for energiutgifter og skam knyttet til de drastiske tiltakene de må gjøre. I verste fall fører det til klinisk angst, depresjon og helseproblemer knyttet til hjerte og lunger.

Mange som opplever energifattigdom slutter å invitere familie og venner på besøk. De er flau og skammer seg over å bo i en kald og mørk bolig og ikke klare å

dekke grunnleggende behov som mat og oppvarming. Mange føler seg også ekskludert fra samfunnet når de må velge mellom å betale strømregningen eller dra i bursdag.

Når sparestrategiene deres ikke er tilstrekkelig, er mange nødt til å ta opp lån for å betale energiutgiftene. Når neste vinter kommer, risikerer de å sitte igjen med ubetalt gjeld fra vinteren året før.

Trekkfulle boliger er en viktig årsak til energifattigdom

En av de mest sentrale årsakene til energifattigdom er energistandarden på bolig og oppvarmingsovn. De som rammes av energifattigdom bor ofte i gamle, dårlig isolerte boliger og bruker energikrevende ovner og annen oppvarmingsteknologi. Dette har både negative konsekvenser for både lommeboken og beboeres komfort:

1. Dårlig isolerte boliger og gamle ovner gjør det naturligvis mer energikrevende og dermed dyrere å varme opp boligen tilstrekkelig.
2. Boliger preget av trekk og dårlig isolasjon gjør det også vanskeligere å holde på varmen når boligen er varmet opp.

På grunn av dette kan selv en relativt velstående husholdning ha enorme utfordringer med å betale strømregninger og ivareta en komfortabel temperatur, hvis boligen er svakt nok isolert. Det kan særlig være folk som av ulike helseårsaker er "stuck" i en bolig som er krevende å varme opp tilstrekkelig på tross av at de har penger til å betale for at gamle panelovner står på 30 grader døgnet rundt.

Hvorvidt man som beboer har mulighet til å forbedre investere i isolasjon eller ny ovn er dermed viktig for å komme seg ut av energifattigdom. Hvis man ikke har muligheten til det - på grunn av penger eller manglende tillatelse fra utleier - så er man avhengig av å få tjent noen ekstra kroner og at strømprisene holder seg lave for å komme seg gjennom vinteren.

Hvem er sårbare for energifattigdom?

Hvem som opplever energifattigdom, henger ikke bare sammen med inntekt og boligforhold, men hvem og hvor mange husholdningen består av og deres helsesituasjon. Forskning viser at enkelte grupper er mer utsatt enn andre og desto flere av disse gruppene man tilhører, desto mer sårbar er man.

Generelt er alle med lav inntekt være sårbare for energifattigdom, men en husholdning som opplever fattigdom kan likevel unngå energifattigdom hvis husholdningen bor i en godt isolert bolig, har strøm inkludert i leien eller hvis fjernvarme gjør det både rimelig og enkelt å holde boligen varm.

I tillegg er alle som kun bruker strøm til oppvarming utsatt for svingninger i strømprisen, ettersom de ikke kan velge å fyre med for eksempel billig fyringsved, som de har spart opp, når strømprisen øker

Men hvor mange rammes av energifattigdom i Norge? I følge SSB rapporterer 1% at de ikke har råd til å varme opp boligen tilstrekkelig. Det tilsvarer ca 54 000 nordmenn. Tabell viser at antallet svinger fra år til år blant ulike grupper og at mottakere av sosialhjelp er mest utsatt.

Tabell 1: Oversikt over grupper som oftest oppgir at de ikke har råd til å holde boligen passe varm

Gruppe	Antall prosent i 2017	2018	2019	2020
Mottakere av sosialhjelp	6%	9%	6%	7%
Par med barn og lav inntekt	4%	4%	3%	4%
Arbeidere med lavest inntekt (under 60% av median inntekt)	3%	4%	3%	3%
Mottakere av arbeidsavklaringspenger	2%	1%	1%	2%
Uføretrygdede	3%	2%	3%	1%

Kilde: [SSB](#) 2020

Antageligvis er det enda flere enn 54 000 som rammes av energifattigdom i Norge ettersom det finnes grupper som sliter med oppvarming av andre grunner enn manglende penger. Vi vet blant annet at [21% av nordmenn bor i husholdninger med høy bouthgiftsbelastning og at 19% bor i en husholdninger som ikke har mulighet til å dekke en uforutsett utgift](#) som for eksempel sjokkregning eller etterslep på strøm.

Helse er en viktig årsak til energifattigdom som gjør at enkelte har spesielle behov for oppvarming i tillegg til tilrettelegging av bolig. Det kan være eldre, kronisk syke eller folk med nedsatt funksjonsevne som ikke evner eller kan flytte ut av boligen selv om de i teorien har penger til det.

I tillegg til gruppene listet opp i tabell 1, viser at forskning at leietakere, aleneforsørgere og lavtlønnede opplever energifattigdom oftere enn andre. I tillegg er arbeidsledige, pensjonister og andre grupper som tilbringer mer tid hjemme spesielt sårbare fordi de eksponeres mer for kulde hvis de først sliter med å holde varmen hjemme.

Hvis man er aleneboer i tillegg til å tilhøre en av gruppene over, så er man særlig utsatt for energifattigdom ettersom man typisk kun har én inntektskilde å lene seg på. Større husholdninger har derimot en fordel av å kunne ha flere inntekter samtidig som de bruker mindre energi per person slik som tabell 2 viser. Tross alt kan flere personer ha nytte av en oppvarmet stue på lik linje med én person.

Tabell 2

Størrelse på husholdning	Årlig energiforbruk i kWh
1 person	15 165
2 personer	21 154
3 personer	23 105
4 personer	26 278
5 eller flere	29 529

Kilde: [SSB](#) 2012

Leietakere er særlig utsatt for energifattigdom. Flere studier i Norge og ellers i Europa peker på at leietakere oftere bor i dårlig isolerte boliger. I tillegg har forskning i Norge og ellers sjeldent observert at leietakere gjør større investeringer i energisparing og isolering av boligen de leier. Ofte begrenser investeringer seg til å bytte tetningslister.

Leietakere er sårbare fordi de rår ikke over boligen de bor i. Hvis leietakeren skulle ønske å gjøre det billigere å varme opp boligen, for eksempel via etterisolering eller ved å investere i en varmepumpe, så må dette avtales med utleier/kommunen som står fritt til å si ja eller nei. Hvis utleier sier ja, så er det likevel stor usikkerhet knyttet til hvorvidt leietaker vil høste gevinsten av å investere ettersom hen som regel ikke vet om de kan bli boende i leiligheten utover lengden på oppsigelsestiden. ENOVA-tilskudd til energisparende tiltak, som ofte deles ut på flere titusen kroner, bidrar ikke til å redusere denne risikoen ettersom tilskuddene utelukkende tildeles boligeiere. ENOVA-tilskudd bidrar dermed til at det er enklere for boligeiere enn leietakere å iverksette effektive og langsiktige energisparende tiltak som hjelper mot energifattigdom.

Samtidig viser forskning at utleieres villighet til å investere i isolering og vedlikehold av utleieboliger varierer stort. Det kommer av at utleiere har få insentiver til å investere i energisparende tiltak i utleieboligen, ettersom det typisk er leietakeren som høster gevinsten i form av lavere strømrregning eller en bolig som er enklere å varme opp. Flere europeiske studier peker videre på at når utleier velger å etterisolere o.l. så risikerer beboerne at leiekostnaden øker, samtidig som når utleier

ikke følger opp med energisparende investeringer så gjennomgås ikke boligen nødvendige forbedringer.

Leietakere sitter dermed ofte igjen som taperen, og risikerer å måtte flytte til en billigere og potensielt kaldere bolig. I studiet av energifattigdom i Norge var det blant annet en informant som var nødt til å flytte fra kommunal bolig til kommunal bolig i bydelen ettersom leieutgiften økte betraktelig med få års mellomrom.

Hvem er sårbare på leiemarkedet?

Leietakere med svak inntekt er dobbelt sårbare for energifattigdom (lavtlønnede minstepensjonister og mottakere av sosial støtte). Ikke bare gir lavere inntekt dem mindre slingringsmonn med tanke på høye strømpriser, men lavere inntekt gjør at de også stiller svakere på leiemarkedet enn andre. Derfor må mange "ta til takke" med de boligene man har råd til. Disse boligene har typisk lavere standard og svakere isolasjon enn andre leieboliger i samme område. Det nye studiet på energifattigdom peker på at dette gjør husholdninger mer sårbare for energifattigdom. Dette gjelder særlig personer som er avhengig av støtte fra NAV, hvilket oppgir at de ofte opplever at utleiery prioriterte dem til fordel for studenter og personer i arbeid. De er altså i en mer sårbar posisjon på leiemarkedet fordi de står utenfor arbeidsmarkedet.

Enkelte grupper er også utsatt fordi de har særskilte behov eller utfordringer som gjør at det er færre boliger på markedet som er relevante for dem. Det gjør det vanskeligere for dem å finne en bolig som er grei å holde tilstrekkelig varm for en rimelig penge. Dette gjelder også om de har en romslig inntekt som er tilstrekkelig for at gjennomsnittlige nordmenn finner en grei leilighet. Dette gjelder:

1. Folk med særskilte behov for tilrettelegging for bruk av rullestol og heis.
2. Folk som opplever diskriminering på boligmarkedet, for eksempel knyttet til hudfarge eller økonomisk status. Studiet gjennomført i Norge viser at flere uføretrygdete opplever at de blir nedprioritert på leiemarkedet til fordel for yrkesaktive og studenter.
3. Kronisk sykdom eller alderdom som gjør at man har redusert kapasitet, energi eller evne til å lete etter en ny bolig.

Gode og noen dårlige tiltak mot energifattigdom

Enova: må øremerkes til leietakere

Det vil være et effektivt løsningsmiddel hvis man kan øremerke ENOVA-tilskuddene til å subsidiere etterisolering og ny oppvarmingsteknologi til kommunale boliger og leietakere som har særlige behov for oppvarming.

ENOVA-fondet er et statlig tiltak som subsidierer energisparende tiltak som etterisolering, varmepumper og solpanel. Alle strømkunder i Norge bidrar til fondet

hver gang de betaler strømrregningen (summen er 1 øre per kWh). I dag består fondet av to støtteordninger: én ordning for private husholdninger og én ordning for næringslivet og offentlige tiltak.

Det er særlig to årsaker til at ENOVA-tilskuddene for private går til folk med høy inntekt:

1. Ordningen for private husholdninger støtter kun folk som eier boligen tilskuddene skal gå til.
2. Den samme ordningen subsidierer max 25% av investeringen, så er det typisk velstående husholdninger mottar ENOVA-tilskudd.

ENOVA-tilskuddene for næring og offentlige tiltak går kun til nye bygg og hjelper dermed ikke eksisterende kommunale boliger.

Dermed bidrar ikke ENOVA-tilskuddene som går til private husholdninger til at husholdninger som opplever energifattigdom får hjelp med lavere strømrregning og varmere bolig. I stedet kan man argumentere for at pengene går til bemidlede husholdninger som like så godt har oppvarmet innkjørsel og boblebad.

Løsning: Staten må tilrettelegge ENOVA-tilskuddene på flere måter:

Staten må åpne opp for at kommuner (eller kommunale beboere) kan søke om ENOVA-tilskuddene som tildeles private husholdninger til å renovere eksisterende kommunale boliger. Tilskuddene støtter allerede husholdninger med forbedring av deres eksisterende boliger, men må tilpasses slik at kommunen kan søke om disse midlene. Dette er en god løsning som illustreres av at Oslo kommune har et vedlikeholdsetterslep på over [3 milliarder kroner \(i 2019\)](#). Samtidig har ENOVA kun klart å dele ut 100 av over [300 millioner som er øremerket til husholdninger i 2021](#).

I tillegg må staten legge til rette for at private leietakere kan tjene på ENOVA-tilskuddene. Enten ved at utleiere kan få særlig store tilskudd til energisparetiltak for eksempel bygårder med mange utleieboliger eller ved at leietakere kan søke selv.

Videre må ENOVA-tilskuddene som tildeles til næringslivet og offentlige tiltak endres slik at eksisterende kommunale boliger kan få støtte til energisparetiltak. I dag hjelper ikke ordningen folk som må fryse seg gjennom vinteren i eksisterende kommunale boliger, selv om tilskuddene som kan gå til til nye, godt isolerte kommunale boliger for såvidt kan hjelpe noen på veldig lang sikt.

Å endre ENOVA-tilskuddene som foreslått er effektivt og gratis for politikere: Pengene finnes allerede og med øremerking til kommunale boliger så vil de garantert gå til trengende.

I tillegg vet man at energisparetiltak i kommunale boliger fungerer: I Nederland har man hatt stor suksess med det statlige [Energiesprong-initiativet](#) der man gikk inn for å renovere kommunale boliger til å produsere like mye energi som det bruker.

Kommunen bør øremerke kraftoverskuddet til energifattigdom

I dag tjener fylkeskommuner milliarder på høye strømpriser og kraftoverskudd. Oslo og Viken fylkeskommuner er bl.a. eiere i Elvia som fikk 1,5 mrd i [overskudd](#) i 2020 - rekordåret med lave strømpriser. Myndighetene bør øremerke for eksempel 10% av (fylkes)kommuners overskudd fra kraftproduksjonen [direkte](#) til tiltak mot energifattigdom i fylkeskommunene som eier selskapet: Økt sosial støtte, bostøtte samt vedlikehold og isolering av kommunale boliger.

Kommunen som mellommann og pengeinnkrever

Kommunen kan gå inn som pengeinnkrever og mellomledd mellom strømselskaper og kommunale beboere. Dermed står kommunen ansvarlig for å betale beboernes regninger samt kreve inn penger fra dem. Med en slik ordning kan kommunen gå målrettet inn i perioder med særlig høye strømpriser og gi rabatterte strømpriser og dekke deler av regningen i perioder der strømprisene er særlig høye.

En mindre bærekraftig løsning er at kommunen inkluderer strømutfgifter i kommunale leieavtaler. Det vil være et effektivt tiltak mot energifattigdom ettersom det åpner for at leietakeren kan bruke strøm og oppvarming uten å tenke på kostnadene. Men det er nok en lite bærekraftig løsning ettersom den enkelt kan utnyttes og føre til sløsing. Kommunen bør heller prioritere en dårligere løsning enn vedlikehold og økt isolasjon som gjør oppvarming mindre ressurskrevende og boligene mindre kalde om vinteren.

Dårlige tiltak mot energifattigdom

Til sist vil jeg nevne noen dyre tiltak mot energifattigdom som ikke er særlig effektive.

Bostøtte er kun et plaster på såret

Forskning på energifattigdom i Norge og Europa peker på at husholdninger som opplever energifattigdom ofte faller mellom to stoler i velferdstaten: De får ikke tilstrekkelig hjelp, verken fra trygdeordninger eller støtteordninger som bostøtte som er tiltenkt å hjelpe med nettopp strømutfgifter.

I beste fall hjelper bostøtten svakerestilte husholdninger med å betale strømregningen i måneden de mottar bostøtten. Men bostøtten ser dessverre ikke ut til å være et effektivt tiltak for å hjelpe de som rammes hardest av strømprisene. I studiet av energifattigdom i norske husholdninger, var det ingen av informantene som mottok bostøtte på tross av at mange brukte opp mot 20% av inntekten sin på strømutfgifter i vinterhalvåret. Den eneste informanten som hadde mottatt bostøtte på noe som helst tidspunkt, mistet bostøtten da han gikk fra arbeidsavklaringspenger til

uføretrygd. Vedkommende var dermed 63 kroner for rik for bostøtte og endte opp med like stor inntekt som før han fikk uføretrygd. Det ser med andre ord ut til at støtte fra Husbanken og NAV ikke er koordinert slik at trengende kan motta begge deler. Lignende historier har vi [sett i vinter](#) etter at regjeringen økte bostøtten.

I tillegg er ikke bostøtte et effektivt tiltak mot energifattigdom på sikt fordi det bidrar ikke til at strømprisene går ned eller til at sårbare husholdninger kan få ned strømregningen på sikt med for eksempel energisparende tiltak.

Redusert elavgift tjener først og fremst de rike

Regjeringen foreslo nylig å bruke 2,9 mrd på å redusere elavgiften. Det er et dårlig tiltak mot energifattigdom ettersom de som tjener mest på tiltaket er de som bruker mest strøm. Tabell 3 viser at jo høyere inntekt man har, jo høyere strømforbruk har man. Ettersom Regjeringen reduserer elavgiften med 10 øre per kWh man forbruker, så er det de som bruker mest strøm som får mest tilbake på elavgiften. I tillegg gjør redusert elavgift at desto mer man begrenser eget forbruk, desto mindre tjener man på lavere elavgift.

I stedet bør man foreslå å bruke 2.9 mrd på å redusere vedlikeholdsetterslepet i kommunale boliger med fokus på energisparetiltak.

Tabell 3: Nordmenns inntekt og årlig energiforbruk

Inntekt	Energiforbruk i kilowatt-timer
299 999 kr og under	15 416 kWh
300 000 - 449 999 kr	16 188 kWh
450 000 - 599 999 kr	22 057 kWh
600 000 - 749 999 kr	24 201 kWh
750 000 - 899 999 kr	25 863 kWh
900 000 kr og over	28 185 kWh

Kilde: [SSB](#) 2012